

Мамытова Наргиза Солотбековна
И. Арабаев атындагы КМУнун магистранты
Ниязова Нурифер Дурболовна
И. Арабаев атындагы КМУнун ага окутуучусу

**ПАНДЕМИЯ МЕЗГИЛИНДЕ АРАЛЫКТАН БИЛИМ БЕРҮҮ ТАЖЫРЫЙБАСЫ
ОПЫТ ДИСТАНЦИОННОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ПЕРИОД ПАНДЕМИИ
EXPERIENCE OF DISTANCE EDUCATION IN PANDEMIC PERIOD**

Аннотация: Аралыктан билим берүү - XIX-XX кылымдарда технологиянын өнүгүшү менен популярдуулугун арттырган билим берүү системасы. Теле жана радио технологияларынын өнүгүп жаткандыгына карабастан, аралыктан билим берүү салттуу билим берүүнүн ордун баса алган жок. Учурда башыбыздан өтүп жаткан COVID-19 пандемиясына чейин, компьютерлештирилген билим берүү технологиялары салттуу жана аралыктан окутуу ыкмаларынын айкалышкан түрүн гана алдыңкы планга чыгара алган. Пандемия мезгилинде салттуу түрдө билим берүү мүмкүн эмес болду, бирок пандемия мезгилинде, билимдин жалгыз гана аралыктан берилүүсү жетишсиз болорун тарых көрсөтүп турса дагы, базар экономикасы шартында аралыктан окутуунун салттуу билим берүүгө чыгымдарды азайтуучу бир альтернатива катары дагы бир жолу күн тартибине кирди. Бул макалада пандемия мезгилинде өлкөбүздүн жана дүйнө жүзүндөгү башка өлкөлөрдүн окутуучуларынын башынан өткөргөн билим берүү жаатындагы көйгөйлөрү жана алардын педагогикалык аспектилерин каралат. Бул көйгөйлөрдүн олуттуулугу жалгыз гана Кыргызстандын эмес, бүткүл дүйнөдөгү өлкөлөрдүн билим берүү системасын солгундатты, илдетти жуктуруп алуу коркунучуна карабай салттуу билим берүүнү улантуу тобокелине кептеди. Жугуштуу илдеттин жайылышын алдын алуу мүмкүн болбогондуктан, бул эки жагдай да адамзатына терс таасирин тийгизмекчи.

Аннотация: Дистанционное обучение - это система образования, популярность которой выросла с развитием технологий в XIX-XX веках. Несмотря на достижения в области теле и радиотехнологий, дистанционное образование не смогло заменить традиционное образование. До нынешней пандемии COVID-19 компьютеризированные образовательные технологии могли выдвинуть на первый план только сочетание традиционных и дистанционных методов обучения. Традиционное образование было невозможным во время пандемии; хотя и история показала, что одного дистанционного образования недостаточно во время пандемии, дистанционное обучение снова вышло на первый план в качестве альтернативы традиционному образованию. В данной статье будут рассмотрены проблемы в сфере образования с которыми столкнулись преподаватели нашей страны, а также других стран мира во время пандемии, и их педагогические аспекты. Серьезность этих проблем ослабила позиции системы образования не только в Кыргызстане, но и во всем мире, побуждая продолжать традиционное образование, несмотря на угрозу заражения. Ввиду затруднительности или невозможности предотвращения распространения болезни, оба эти фактора повлияют в будущем на человечество.

Annotation: Distance learning is an education system that has increased its popularity with the development of technology in the 19th and 20th centuries. Despite advances in television and radio technology, distance education was not able to replace traditional education. Before the COVID-19 pandemic, computerized education technologies could only offer a combination of traditional and distance learning methods. Traditional education was not possible during the pandemic; although history has shown that distance education is not enough during a pandemic, distance learning has again come to the fore as an alternative to traditional education. This article criticizes the application of distance education during the pandemic in Kyrgyzstan and around the world, both from a pedagogical point of view and from the perspective of the challenges faced by educators. The reality of these

problems has put not only Kyrgyzstan, but the whole world, in a dilemma between completely stopping education and continuing it, despite the risk of infection. Both incidents will inevitably harm humanity as the pandemic was not prevented in time.

Ачкыч сөздөр: билим берүү инфраструктурасы, аралыктан билим берүү, билим берүү технологиялары, аралыктан окутуунун кемчиликтери, техникалык кыйынчылыктар, пандемия шартында билим, социалдык теңсиздик, технологиялык сабатсыздык, COVID-19

Ключевые слова: образовательная инфраструктура, дистанционное образование, образовательные технологии, пробелы в дистанционном обучении, технические трудности, образование в условиях пандемии, социальное неравенство, технологическая неграмотность, COVID-19

Keywords: educational infrastructure, distance education, education technologies, gaps in distance learning, technical difficulties, education during the pandemic, social inequality, technological illiteracy, COVID-19

Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлиги 16-марттан 8-апрелге чейин белгиленген карантин чектөөлөрүнө байланыштуу менчик формасына жана тибине карабай, бардык билим берүү уюмдары үчүн аралыктан окутуунун варианттарын иштеп чыгып, маалыматтык технологияларды жана электрондук ресурстарды пайдалануу менен онлайн сабактарды, телекөрсөтүүлөрдү, көркөм адабияттарды окуу жана башка билим берүү программаларын уюштурду. Окуучуларга кыргыз, орус, тажик жана өзбек тилдеринде окуткан мектептер үчүн Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлигинин сайтына жайгаштырылган түрдүү темадагы акысыз окуу материалдарын жана 400дөн ашуун китептердин тизмеси <https://lib.kg/lib/school/> шилтемеси аркылуу колдонуу сунушталды. Аралыктан билим берүүнүн негизги куралы болгон теле-сабактар КТР «Баластан» (мектепке чейинки курактагы балдар жана 1-4-класстардын окуучулары үчүн), ЭЛТР «Илим Билим» (5-11-класстардын окуучулары үчүн) жана Санат «Пирамида» жана «Бешинчи канал» телеканалдарында жеткиликтүү болду. Ошондой эле, мектеп окуучулары жана алардын ата-энелери үчүн Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлиги тарабынан иштелип чыккан iBilim (башталгыч класстар үчүн) жана Билим Булагы (орто мектептер үчүн) сыяктуу мультимедиялык комплекстерди колдонуу мүмкүнчүлүгү түзүлдү (<http://ibilim.kg/kyr/index.html> жана <http://bb.edu.gov.kg/index.php>).

Дүйнө жүзүндөгү эпидемиологиялык абалга байланыштуу 100дөн ашуун өлкөдө билим берүү мекемелери толугу менен жабылып, бул жагдай дүйнө жүзүндөгү билим алуучулардын 90%ын түзгөн 1,5 миллиарддан ашуун окуучуга, анын арасында Кыргызстанда 1,7 миллион окуучу жана 85 миңдей билим берүү кызматкерине өз таасирин тийгизди (UNESCO, 2020).

АРАЛЫКТАН БИЛИМ БЕРҮҮ КАНДАЙ БОЛУУСУ КЕРЕК?

Аралыктан билим берүү иш-чараларынын кеңири аудиторияга жайылтууда жана анын жеткиликтүү болушунда аракеттин эффективдүү болуусу үчүн экономикалык жана технологиялык теңчилик маселелери чоң мааниге ээ (Kurubacak ve Yüzer, 2020 akt. Can, 2020). ЮНЕСКО аралыктан окутуунун бардыгына бирдей сапаттуу жана жеткиликтүү болуусу үчүн окуу материалдарынын мазмундук, педагогикалык, технологиялык, мониторинг жүргүзүү жана баалоо маселелери тууралуу даярдык көрүү керектигин белгилейт. Бул даярдыктар төмөндөгүдөй:

1. Технологиялык даярдык, бардык окуучунун үй шартында аралыктан билим алууга мүмкүнчүлүк берген интернет байланышы бар теле, радио жана башка санариптик каражаттардын жеткиликтүү болуусу.
2. Мазмундук даярдык, онлайн окутуу иш-чаралары жана улуттук окуу планына ылайык материалдардын жеткиликтүү болуусу.

3. Педагогикалык даярдык, мугалимдердин онлайн режиминде билим берүүгө, телекөрсөтүүнүн же радионун негизинде аралыктан окутууну уюштурууга, ата-энелерге же тарбиячыларга үйдөн аралыктан окууну жеңилдетүүчү мүмкүнчүлүктөрдү түзүүгө жардам берүү жана үйдө окутуу үчүн колдонулган окуу материалдарын пайдаланууга көмөк көрсөтүү,

4. Мониторинг жүргүзүү жана баалоо даярдыгы, аралыктан билим алууга болгон мүмкүнчүлүктү көзөмөлдөө, окуу процессин жана үзгүлтүктөрүн байкоо жана окуу жетишкендиктерин баалоо мүмкүнчүлүгүн камтыйт(UNESCO, 2020a, akt. Can, 2020).

Аралыктан билим берүүнү ишке ашыруунун маанилүү жагдайлардын бири болуп санариптик сабаттуулук саналат. Телли Ямамото жана Алтун (2020) салттуу окутууга көнгөн окуучулар жана мугалимдер технологияларды колдонуу маселесинде жетиштүү билимге ээ болбогон учурда кыйынчылыктарга туш болорун билдиришкен. Ошондуктан, пандемия учурунда аралыктан билим берүүнүн талабы болгон санариптик сабаттуулук көндүмдөрү менен катар окуучуларга интернет этикасынын эрежелерин окутуу зарылчылыгы да келип чыккан (Özer & Suna, 2020; Şen Akbulut, 2020). Аралыктан окутуу процессиндеги маалыматтык технологияларды окуучулар менен катар алардын ата-энелеринин дагы өздөштүрүүсү аралыктан окутуунун натыйжалуу болуусуна көмөк көрсөтөт (Can, 2020).

Аралыктан билим берүү процессинде колдонулган программалар ишенимдүү, жеткиликтүү жана пайдалуу болуусу жана алардын улуттук деңгээлде колдонулуусу үчүн жергиликтүү платформалардын иштелип чыгуусу зарыл (Can, 2020). Айрыкча, массалык аралыктан окутууну улантуу үчүн колдонулуучу инфраструктуранын жетиштүү деңгээлде болуусу керек. Салттуу билим берүү процесси үчүн даярдалган окуу материалдары, алардын мазмуну, сабактын узактыгы аралыктан окутуу процессине ылайыкташтырылуусу абзел (Yildirim, 2020).

Аралыктан билим берүү процессинде окуучулардын мугалимдерден алыс болуусу, окуучулардын үй-бүлөсүнө болгон муктаждыгынын артуусу менен катар эпидемия менен күрөшүүгө мажбур болгон мезгилде билим берүүнүн бардык элементтерине, башкача айтканда окуучуларга, мугалимдерге жана ата-энелерге психологиялык жана социалдык жардам берүү жана колдоо көрсөтүү дагы эске алынуусу керек (Can, 2020).

ПАНДЕМИЯ МЕЗГИЛИНДЕГИ КЫРГЫЗСТАНДА ЖÜRГүзүлгөн Аралыктан Билим Берүү Процессин Баалоо

COVID-19 пандемиясы өлкөлөрдүн ачык жана аралыктан билим берүү системасынын инфраструктурасы, жеткиликтүүлүгү, коопсуздугу, мазмуну, ишке ашырылышы, сапаты, мыйзамдары жана педагогикалык жактан бекемдөөгө муктаж экендигин көрсөттү.

Аралыктан билим берүү процессиндеги көйгөйлөр негизинен, окуучулардын онлайн сабактарга катышуусу үчүн интернет инфраструктурасынын жана ага керектелүүчү шаймандардын жетишсиздиги, үйдөгү шарттын жана ата-эненин колдоосунун жоктугу жана ошондой эле мугалимдердин сапаттуу онлайн сабак өтүүсү үчүн керектелүүчү инфраструктуранын начардыгы жана башка педагогикалык көйгөйлөр сыяктуу теңсиздиктерге байланыштуу.

Кыргызстанда орто мектептерде 2019-2020-окуу жылынын IV чейреги жана жогорку окуу жайларда жазгы семестр аралыктан окутуу жолу менен аяктады. Бул иш-чаранын алгылыктуу жактары төмөнкүлөр болду:

❖ Типтүү календардык-тематикалык планды эске алуу менен даярдалган видеосабактар теледен берилди. Эгерде Кыргызстан айрым мамлекеттердей толук онлайн-окутууга өткөн учурда интернеттин үзгүлтүк менен иштөөсү, жүктөмдү көтөрө албай калуусу, интернетке туташа турган смарт телефондордун жетишсиздиги, интернет байланышынын жоктугу сыяктуу башта экономикалык абал, социалдык теңсиздик жана технологиялык сабаттуулук маселелерин козгоочу абдан көп кыйынчылыктар жаралмак.

❖ Буга чейин иштеп келген жана жаңы билим берүү сайттарынын, платформалардын түзүлүшү. Мисалга алсак, класстар жана предметтер боюнча бар электрондук материалдар топтолгон <https://oku.edu.gov.kg/>, <https://kitep.edu.gov.kg/> башталгыч класстар үчүн <https://ibilim.kg/>, 5-9-класстар үчүн <https://www.bb.edu.gov.kg/>, окуу китептердин жана башка адабияттардын электрондук көчүрмөсү сакталган lib.kg жана intobr.kg, mozaweb.com, yaklass.ru, testing.kg сыяктуу сайттар, ошондой эле youtube.com/channel/UCdlPy3qAGu6mPuXusTjMiMg каналы окуунун натыйжалуулугун арттырууга тиешелүү салым кошту.

❖ Аралыктан окутуу башталары менен, билим берүүгө тиешеси бар да, тиешеси жок да адистер тарабынан маалыматтык-коммуникациялык технологиялар менен иштөө боюнча, ар кайсы предметтерди аралыктан окутуу боюнча, видеосабактарды даярдоо жана аларды YouTube каналына жүктөө боюнча, окуучуларга, ата-энелерге, мугалимдерге психологиялык жардам көрсөтүү боюнча вебинарлар абдан активдүү өткөрүлүп, аларга өтө көп мугалимдер катышып жатышты.

❖ Кыргыз билим берүү академиясы билим берүү сайттарынын контентин толуктоо менен катар ата-энелерге психологиялык жардам көрсөтүү максатында ЭлТРдин “Билим-илим” каналы аркылуу “Ата-энелер мектеби”, Биринчи радио аркылуу “Ата-энелер, Сиздер үчүн: карантин учурунда ата-энелер эмнелерди билиши керек” берүүлөрүн системалуу алып барды. Green Light, жалпыга маалымдоо каражаттарын колдоо уюмдары менен кызматташып, маалыматтык-коммуникациялык технологиялар менен иштөө боюнча тренингдерди өлкөнүн бардык аймактары үчүн өткөрдү.

Натыйжада IT адистер гана эмес, жөнөкөй мугалимдер тарабынан да видеосабактар көп даярдалып, YouTube каналына активдүү жүктөлдү. Предметтик мугалимдердин WhatsApp топторунда түрдүү маселелер кызуу талкууланып турду.

❖ Ата-энелер үчүн “Кут Билим” гезитинин 2020-жылдын 21-августундагы №24 (10866) номерине бала үчүн жагымдуу чөйрөнү түзүүдөн баштап үй тапшырмасын аткарууга, кайтарым байланышка чейинки техникалык сунуштарды камтыган 11 кадамдан турган “Аралыктан (дистанттык) окутуу мезгилинде ата-энелерге методикалык, психологиялык жардам көрсөтүү боюнча атайын нускама” жарык көрдү.

Ал эми аралыктан окутуунун кемчиликтери катары төмөнкүлөрдү көрсөтүүгө болот:

❖ айрым мугалимдердин жана окуучулардын маалымат-коммуникациялык технологиялар менен иштөөнү жакшы билбеши;

❖ тез арада даярдалгандыктан, айрым видеосабактардын сапатынын төмөн болушу;

❖ ата-энелер карантин учурунда балдарына кантип жардам берүүнү, алар менен кандайча иштөөнү жакшы билбеши;

❖ натыйжада психологиялык кыйынчылыктардын жаралышы;

❖ интернет байланышындагы кыйынчылыктар;

❖ айрым үй-бүлөлөрдө телевизордун, бир топ балдарга караштуу компьютер, ноутбук же смарт телефондун жоктугу;

❖ окуу процессине бардык балдарды тартуунун жана кайтарым байланышты түзүү кыйынчылыгы.

Бул көйгөйлөрдүн бир тобун ыкчам чечүү үчүн жигердүү аракеттер жасалып жатты. Бирок, жогоруда аталган иш-чаралар салттуу билим берүү учурундагы окуу жылынын аягында ишке ашырылган аракеттер болсо, жаңы 2020-2021-окуу жылында негизги түйшүктү жараткан кыйынчылык – окуучулардын билим берүү жайындагы адаптациясы жана жаңы окуу материалдарын жаңы усулдук ыкма менен өздөштүрүү, андан тышкары өткөн материалды эске салуу болгон. Бардык окуучуларды окуу процессине тартуу, кайтарым байланышты уюштуруу жана баалоо сыяктуу маселелердин актуалдуулугу жогорулап, бул жагдай окуучулар, окутуучулар жана ата-энелер үчүн психологиялык кыйынчылыктарды жаратты.

Калк катмарынын 30%ында компьютер жана 50%ында заманбап смартфон бар өлкөлөр үчүн аралыктан окутууда билим берүү оңой олтоң иш болбоору анык. Ошентсе дагы, бардык балдарды окуу процессине тартуу жана кайтарым байланышты ийгиликтүү уюштуруу үчүн ата-энелер менен тыгыз кызматташуу жана балдардын өздөрүнүн WhatsApp топторун түзүү, алардын талкуусун уюштуруу маселелери; кайтарым байланыш үчүн электрондук почта, WhatsApp, ZOOM, Classroom сыяктуу платформаларды колдонуу менен уюштуруу маселелери колго алынды. Баалоо үчүн диагностикалык, калыптандыруучу (формативдик) баалоону, критерийлик баалоону көбүрөөк колдонуу, алардын негизинде жыйынтыктоочу (суммативдик) баалоо сунушу киргизилип, ишке ашырылды.

ЮНИСЕФ 2020-жылдын июнь айында тараткан «COVID-19 учурундагы билим берүү боюнча глобалдык маалымат бюллетенинде» Кыргызстан «аралыктан окутуунун жеткиликтүү болушунда» олуттуу прогреске жетишкен өлкөлөрдүн бири катары таанылган. «COVID-19 учурундагы билим берүү боюнча глобалдык маалымат бюллетенинде» Кыргызстанда «балдардын аралыктан окутууга онлайн платформалар, үч улуттук телеканал жана мобилдүү байланыш түйүндөрү үчүн эки тиркеме аркылуу акысыз жетүүгө мүмкүндүгү бар» деп белгиленген. Глобалдык маалымат бюллетенинде кабарлангандай, дүйнөдөгү 1,2 миллиардга жакын окуучулар мектептердин жабылып калышынан жабыр тартышты жана COVID-19 пандемиясы учурунда аралыктан окутуу шартынан улам жаралган кыйынчылыктарга дагы деле дуушар болууда, жана ошондой эле ЮНИСЕФ аралыктан окутуунун шаймандары менен технологияларына жетүүдөгү кездешкен жана окутуудагы кризисти күчөтүп жиберishi ыктымал болгон теңсиздик жөнүндө эскертүүдө.

Бул макалада 2020-жылы пандемия учурунда жүргүзүлгөн Кыргызстандагы аралыктан билим берүү иш-чараларына таянып, аралыктан билим берүү тажрыйбасындагы кыйынчылыктарды жана билим берүү кызматкерлеринин туш болгон көйгөйлөрүн ачып берүүгө аракет кылынган. Пандемия учурунда окуучулардын көбү билим алууга ылайык болбогон мобилдик телефондорду колдонууга, бир үй-бүлөдө билим алуучулардын саны көп болгон окуучулар орток бир гана техникалык жабдуу менен пайдаланууга аргасыз болгонун эске алганда, аралыктан окутуунун канчалык деңгээлде максатка жетишээрлик жыйынтыкка ээ болгонун айтуу кыйын. Үйлөр мектепке айланып калган учурда, окуучулар үчүн ылайыктуу окуу чөйрөсүнүн жок болгон үйдө билим алуу – кыялга тете.

Пандемия мезгилинде аралыктан билим берүү процессинде, ата-энелердин үйүн мектепке айлантып, окуу үчүн ыңгайлуу шарттарды түзүү, балдардын аралыктан билим алуу программасын көзөмөлдөө, балдарына жол көрсөтүп, мугалимдин жоктугуна карабай аларды колдоо жана шыктандыруу сыяктуу милдеттери артып, жоопкерчилиги жогорулады.

Пандемиянын кесепетинен улам Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлиги тарабынан билим алуучулардын аралыктан окуусун жеңилдетүү үчүн жигердүү иш-аракеттер аткарылды, бирок жетиштүү деңгээлде техникалык колдоого ээ болбогон билим берүү кызматкерлери интернет жана аралыктан билим берүү куралдары менен өз ара таанышып, техникалык кыйынчылыктарды өз алдынча чечүүгө, аралыктан билим берүү платформасында окуучуларга жана студенттерге кандай педагогикалык ыкмаларды колдонуу керек экендигин өздөштүрүүгө аргасыз болушкан. Техникалык көйгөйлөрдү өз алдынча чечүүгө мажбур болгон билим берүү кызматкерлери ошол эле учурда түз эфирдеги сабактарга туташууда кыйынчылыктарга дуушар болгон окуучулар жана ата-энелерге техникалык колдоо көрсөтүүгө, окуу процесси учурунда пайда болгон түшүнбөстүктөрдү жоюу жана түшүндүрүү максатында түн ортосуна чейин байланышта болууга аргасыз болгон. Натыйжада, пандемия мезгилинде аралыктан билим берүү тармагындагы билим берүү кызматкерлери денсоолукка зыян келтирген шарттарда, кооптуу абалда, эмгек акысы аз шарттарда ийкемдүү иштөөгө мажбур болушту.

Колдонулган адабият

1. КРнын Билим берүү жана илим министрлигинин Пандемия шартында билим берүү уюмдарында окуу процессин уюштуруу жөнүндө нускамалар жыйнагы Кирүү датасы: 22.04.2021. <https://edu.gov.kg/kg/schools/pandemiya-shartynda-bilim-ber-uyumдарында-okuu-processin-uyushтуруу-zhnnd/>
2. Кут билим. Аралыктан окутуунун күнгөй-тескейи. Кирүү датасы: 19.04.2021. <https://kutbilim.kg/news/inner/aralyktan-okutuunun-k-ng-j-teskeji-ky/>
3. Anderson, J. (2020). Brave New World The coronavirus pandemic is reshaping education. Кирүү датасы: 20.04.2021. <https://qz.com/1826369/how-coronavirus-is-changing-education/>
4. Arık, B.M. (2020a). Türkiye’de koronavirüsün eğitime etkileri-II, uzaktan eğitim nasıl olacak ve bu süreçte neler dikkate alınmalı?. Кирүү датасы: 19.04.2021. <https://www.egitimreformugirisimi.org/turkiyede-koronavirusun-egitime-etkileri-ii-uzaktan-egitim-nasil-olacak-ve-bu-surecte-neler-dikkate-alinmali/>
5. Bozkurt, A. (2020). Koronavirüs (Covid-19) pandemi süreci ve pandemi sonrası dünyada eğitime yönelik değerlendirmeler: Yeni normal ve yeni eğitim paradigması. AUAd, 6(3). 112-142.
6. Can, N., Köroğlu, Y. (2020). COVID-19 Döneminde Yaygınlaşan Uzaktan Eğitimin Değerlendirilmesi ve Eğitim Emekçileri Açısından İncelenmesi. Madde, Diyalektik ve Toplum, 3 / 4 (370 – 380).
7. Can, E. (2020). Koronavirüs (Covid-19) pandemisi ve pedagojik yansımaları: Türkiye’de açık ve uzaktan eğitim uygulamaları. AUAd, 6(2). 11-53.
8. Chang, G.C. жана Satako, Y. (2020). How are countries addressing the Covid-19 challenges in education?. Кирүү датасы: 15.04.2021. <https://shorturl.at/mnvUW>
9. Eğitim-Sen. (2020). Pandemi koşullarında eğitim araştırması. Кирүү датасы: 09.02.2021. <https://egitimsen.org.tr/pandemi-kosullarinda-egitim-a-rastirmasi/>
10. Eğitim Reformu Girişimi. (2020). Eğitim Yönetişimi ve Finansmanı: Eğitim İz- leme Raporu. Кирүү датасы: 09.02.2021. <https://shorturl.at/wDMR9>
11. Gosper, M., Green, D., McNeill, M., Phillips, R., Preston, G., жана Woo, K. (2008). The impact of web-based lecture technologies on current and future practices in learning and teaching.
12. Kurubacak, G. жана Yüzer, T.V. (2004). The building of knowledge networks with interactive radio programs in distance education systems. J. Nall & R. Robson (Eds.), Proceedings of E-Learn 2004--World Conference on E-Learning in Corporate, Government, Healthcare, and Higher Education. 2360-2367. USA: Association for the Advancement of Computing in Education (AACE). Erişim Tarihi: 08.04.2020. <https://shorturl.at/ehHV7>
13. Lau, J., Yang, B., жана Dasgupta, R. (2020). Will the coronavirus make online education go viral?. Кирүү датасы: 31.10.2020. <https://shorturl.at/twINW>
14. Maniar, N., Bennett, E., Hand, S., ve Allan, G. (2008). The effect of mobile phone screen size on video based learning. JSW, 3(4). 51-61.
15. Özer, M. жана Suna, H. E. (2020). Covid-19 salgını ve eğitim. M. Şeker, A. Özer ve C. Korkut, (Ed.), Küresel toplumun anatomisi: İnsan ve toplumun geleceği içinde (171-192).
16. Şen Akbulut, M. (2020). Dijital teknolojilerin eğitimde etkin kullanımı. Bilim ve Teknik, 53(631). 48-55.
17. UNESCO. (2020a). Образование: от закрытия учебных заведений до возобновления их работы. <https://ru.unesco.org/covid19/educationresponse>
18. UNESCO. (2020b). SDG-Education 2030 Steering Committee Urges Protection of Education, now and post-crisis. Кирүү датасы: 07.04.2021. <https://shorturl.at/IJSVZ>
19. UNICEF. (2020a). Кыргызстандын аралыктан окутуу боюнча иш-аракеттеринин глобалдык деңгээлде таанылышы. Кирүү датасы: 07.04.2021. <https://www.unicef.org/kyrgyzstan/ky>
20. UNICEF. (2020b). Келгиле, сүйлөшөлү – COVID-19 учурунда билим берүү жана аралыктан окутуу. Кирүү датасы: 07.04.2021. <https://www.unicef.org/kyrgyzstan/ky>

21. UNICEF. (2020c). COVID-19: More than 95 per cent of children are out of school in Latin America and the Caribbean. Кирүү датасы: 03.04.2021. [https:// shorturl.at/dqIU5](https://shorturl.at/dqIU5)
22. Yıldırım, K. (2020). İstisnai bir uzaktan eğitim-öğretim deneyiminin öğrettikleri. 1(1). 7-15.
23. Zawacki-Richter, O., жана Kourotchkina, A. (2012). The development of distance education in the Russian Federation and the former Soviet Union. International Review of Research in Open and Distributed Learning, 13(3), 165-184.

Рецензент: т.и.д., профессор Абдырахманов Т.А.